

ETNOLOGIJA IN POV RATNIŠTVO

Breda Čebulj Sajko

COBISS 1.01

Etnološko raziskovanje slovenskega izseljenstva in s tem v povezavi celotnega migracijskega procesa (izseljevanje – priseljevanje in življenje v tujini – povratništvo) je v vedi v dokaj močnem nazadovanju: naj pri tem opažanju še posebej izpostavim Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo kot osrednjo pedagoško ustanovo, ki naj bi s svojim pedagoškim programom zagotavljala kontinuiteto etnološkega raziskovanja določenih tem, med njimi tudi življenja izseljencev – priseljencev – povratnikov.

Žal ni tako.

Ker je predmet današnjega prispevka prikaz etnoloških raziskav ali vsaj omemb povratništva, torej zadnje faze v migracijskem ciklusu, lahko brez zadržkov in na osnovi že znanih poglobljenih študij (Čebulj Sajko 1999c: 10–102) zagotovim, da je le-to v primerjavi z zadovoljivo raziskanostjo izseljenkega – priseljenkega življenja v etnologiji še posebno zapostavljeno. Kot bomo videli v nadaljevanju, je tovrstno etnološko raziskovanje nekoliko bolj izstopalo v osemdesetih letih, medtem ko pred in za tem obdobjem v vedi ni tehtnejših prikazov problematike življenja povratnikov. Kljub temu jih na tem mestu omenjam že zaradi ohranjanja historičnega spomina na tovrstne omembe in skromne obravnave v stroki; poleg tega jih omenjam tudi zaradi ohranjanja enakopravne, tu in tam dominantne vloge etnologije v raziskovanju mednarodnih migracij v odnosu do drugih humanističnih in družboslovnih disciplin na Slovenskem. To vlogo je etnologija imela že v omenjenih osemdesetih letih, o čemer pa danes zagotovo ne moremo več govoriti.

V današnji, kolikor toliko celovit pregled etnoloških virov in literature na omenjeno temo, sem vključila tri najpomembnejše etnološke strokovnoznanstvene publikacije: *Etnolog/Slovenski etnograf/Etnolog* (periodična revija Slovenskega etnografskega muzeja od l. 1926 dalje), *Glasnik* (od l. 1956–59 strokovno glasilo Inštituta za slovensko narodopisje SAZU, od 1959–75 glasilo Slovenskega etnografskega društva, od l. 1975 dalje pa glasilo Slovenskega etnološkega društva) in *Traditiones* (od l. 1972 zbornik Inštituta za slovensko narodopisje /ZRC/ SAZU). Omenjene publikacije izhajajo kontinuirano od svojega začetka in v etnologiji najbolj objektivno prikazujejo stanje določene obravnavane tematike v nekem obdobju. Poleg njih sem upoštevala še nekatera vidnejša etnološka monografska dela in rezultate pomembnejših raziskovalnih projektov Pedagoškoznanstvene enote za etnologijo in Oddelka za etnologijo – torej

obeh predhodnikov današnjega Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo (v nadaljevanju OEiKA). V zadnje desetletje (1993–2003) sem skušala vključiti čimveč oz. večino (če že ne vseh) seminarskih, diplomskih in podiplomskih nalog študentov OEiKA, oris in rezultate dela novega kustodiata za slovenske izseljence, zamejce, pripadnike narodnih manjšin in drugih etnij v Slovenskem etnografskem muzeju ter najpomembnejše delo etnologov na tem področju zunaj etnoloških institucij.

Iz bibliografskega navajanja in delne analize vsebine bralec lahko razbere, kaj so bila in so še najbolj na jmanj obdelana področja materialne, socialne in duhovne kulture, geografska območja in časovna obdobja v okviru etnoloških obravnjav povratništva.

Prispevek namenoma nima pravega zaključka. Za to obstajata dva razloga: pojav povratništva je, podobno kot pojav izseljenstva, izrazito interdisciplinarno področje raziskovanja. Tudi prepletanje etnološkega (zaenkrat skromnega) znanja o tem pojavu z znanji sorodnih disciplin je čedalje pogostejše in kaže na nadaljnjo usmeritev (interdisciplinarnega in s tem tudi etnološkega) raziskovanja povratništva, kar je razveseljivo, a zunaj meja tega članka. Drugi razlog je v tem, da je bilo povratništvo v etnologiji v preteklosti izredno malokrat samostojno obravnavano. Na jvečkrat se pojavlja v povezavi s prvo (proces izseljevanja) in drugo (življenje v tujini) fazo predstavljenih izseljencev, med katerimi nekateri postanejo tudi povratniki. Govoriti o zaključkih etnološkega raziskovanja povratništva bi bilo zato preuranjeno in nekoliko izsiljeno.

ZAČETKI

Leta 1923 je bil ustanovljen Slovenski etnografski muzej (v nadaljevanju SEM), ki je tri leta kasneje začel izdajati prvo »specializirano znanstveno revijo« (Kremenšek 1978: 37) v stroki, tj. *Etnolog*. Prvo omembo povratnikov zasledimo v trinajsti številki leta 1940, ko Mrkun v opisu izseljevanja fantov in deklet v Ameriko ugotavlja, da so si povratniki s prisluženim ameriškim denarjem doma močno opomogli (Mrkun 1940: 115–124). Leta 1948 se je *Etnolog* preimenoval v *Slovenskega etnografa*. Po l. 1948, ko je postal direktor SEM Boris Orel, so po njegovi zaslugi etnologi pričeli s sistematičnim terenskim delom po Sloveniji. »Orlove ekipe« so s pomočjo vprašalnikov, ki so jih razdeljevale med informatorje, zbrale tudi nekaj podatkov o povratnikih predvsem na ozemlju štirih vasi tedanjega krajevnega ljudskega odbora Šentjurij na Dolenjskem. Terenski zapiski so dolgo časa ostali shranjeni v dokumentaciji SEM in šele štiri desetletja kasneje smo v prispevku Alenke Simikič (1988: 123–180) izvedeli za njihov pomen za raziskovanje izseljenstva in povratništva. Po mnenju avtorice bi bili statistični podatki, zbrani l. 1948 na Dolenjskem, danes lahko zelo uporabni v primerjalni študiji, ki bi obravnavala isto tematiko nekaj desetletij kasneje, pri čemer bi bili ravno povratniki osnovni vir informacij.

Kot že rečeno, življenje povratnikov je zaradi nezainteresiranosti stroke do te tematike kljub zbranemu tovrstnemu gradivu iz časa »Orlovih ekip« ostalo vrsto let nedotaknjeno. V povezavi z izseljevanjem ga ni omenjal niti Božo Škerlj v svojem

znanem »eseju« Nekaj akulturacijskih pojavov pri ameriških Slovencih, objavljenem v *Slovenskem etnografu* leta 1957 (Škerlj 1957). Omenjeni avtor je namreč s svojimi teoretičnimi izhodišči močno vplival na metodologijo etnološkega raziskovanja izseljenstva v osemdesetih letih.

Šele v začetku sedemdesetih let zasledimo nekoliko več zanimanja za življenje povratnikov v etnoloških monografijah, v katerih so raziskovalci sicer obravnavali druge teme s področja vsakdanjega življenja, a so ob njih naleteli tudi na pojav izseljevanja – povratništva. Primer tega je knjiga Borisa Kuharja *Odmira joči stari svet vasi*. Poglavlje Ko kmet ni več kmet (Kuhar 1972: 203–205) je avtor v celoti namenil opisovanju socialnih sprememb v družinah izseljenih in iz tujine vrnjenih prebivalcev obravnavanih vasi na območju Škocjanskih hribov. Povratniki so prihajali domov iz Amerike, Francije in Nemčije. Njihov konkretni doprinos k preobrazbi domačih krajev je Kuhar prikazal v povezavi z gospodarstvom, kmečko nošo in stavbarstvom.

Pomembno prelomnico v etnoloških obravnavah migracijskega ciklusa (torej tudi povratništva) pomeni leto 1976. Tedaj izide prvi – uvodni zvezek obsežnega projekta *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja* (v nadaljevanju ETSEO), ki mu v kratkem času sledijo še zvezki *vprašalnic* s posameznih področij materialne, socialne in duhovne kulture (Kremenšek 1974, 1976). Za nas je pomemben sedmi zvezek (1978), v katerem je Pavla Štrukelj (in člani uredniškega odbora) zbrala vprašanja za delo na terenu s področja interetničnih in medkrajevnih odnosov ter zdomstva (Štrukelj 1978: 27–38). V navedenih sugestijah, kaj naj bi etnolog na terenu raziskoval v povezavi z izseljenstvom in povratništvom, je slednje omenjeno le obrobno: najpomembneje je ugotoviti vpliv povratnikov na življenje doma.

To »navodilo« je že v naslednjem letu upoštevala Marija Dražumerič v svoji seminarski nalogi (eni prvih s to tematiko na tedanjem Oddelku za etnologijo). Povratništvo in njegove vplive na domačine je prikazala kot zaključni del raziskave o izseljevanju iz Črnolmja konec 19. in v začetku 20. stoletja (Dražumerič 1979: 20). V nalogi Dražumeričeve pa so se že kazale nekatere značilnosti etnološkega raziskovanja povratnikov: le-ti so bili predvsem glavni vir informacij za prikazovanje življenja v izseljenstvu, pri čemer so etnologi, ki so raziskovali povratništvo, pogosto zanemarili vlogo informatorjev v njihovem domačem okolju.

Na povratnike v Beli krajini se na nekaterih mestih (tam, kjer je v ospredju prikaz tujih vplivov na spreminjanje načina oblačenja Podgrajcev pred prvo svetovno vojno) nanaša tudi prispevek Marije Makarovič v *Traditiones* (Makarovič 1979: 268).

Do podobnega vključevanja raziskovanja izseljenstva in povratništva v sistematiko stroke, kot je bilo to v primeru *vprašalnic ETSEO*, je prišlo tudi v primeru *Slovenskega ljudskega izročila* (1980). V tem delu je Mojca Ravnik oba pojava uvrstila v področje družbene kulture, in sicer pri preučevanju družbenega razlikovanja in medkrajevnih ter interetničnih odnosov (Ravnik 1980: 134).

Leta 1979 se je v okviru interdisciplinarnih projektov Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete začel izvajati projekt Slovensko izseljenstvo in kultura. Poleg geografov, germanistov, umetnostnih zgodovinarjev in muzikologov so se vanj vklju-

čili tudi etnologi (Ravnik 1982: 62; Šumi 1988: 149; Slavec 1990: 309). Etnološko raziskovanje izseljenstva, tudi povratništva, je s tem dobilo svoje mesto v pedagoškem načrtu tedanjega etnološkega oddelka ter hkrati postalo sestavni del širšega etnološkega projekta Način življenja Slovencev 20. stoletja (Kremenšek 1980).

Že v študijskem letu 1980/81 je tako pod vodstvom Mojce Ravnik stekel Seminar za etnološko preučevanje izseljenstva in zdomstva (v nadaljevanju Seminar), ki je v naslednjih letih v obliki seminarskih in diplomskih nalog študentov zaznamoval najplodnejše obdobje raziskovanja tematike, o kateri govorim. Študentsko delo je temeljilo na zbiranju dokumentacije, pregledu fondov raznih ustanov, evidentiranju in anketiranju izseljencev, povratnikov in na terenskih raziskavah doma in v tujini (Ravnik 1982a: 23). Med drugimi sta že bili v teku seminarski nalogi o izseljencih in povratnikih iz Argentine (Kogej 1982) in povratnikih iz Avstralije (Čebulj 1980/81).

V istem letu je bilo zbiranje podatkov o izseljencih, ki so jih posredovali njihovi sorodniki ali povratniki, prvič uvrščeno tudi v mladinske raziskovalne tabore Znanost mladini. Etnologi so bili v tej smeri dejavni predvsem v Beli krajini (Sulič 1981: 50; Dražumerič, Sulič 1982: 51–55).

VRHUNEC

Če zanemarimo siceršnjo razgibanost dogajanj v stroki na področju metodologije, teorije, predmeta raziskovanja ipd. v osemdesetih in na začetku devetdesetih let, ki je v končni fazi v študijskem letu 1991/92 pripeljala do preimenovanja Oddelka za etnologijo v Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, in sledimo povratništvu, se je le-to začelo pogosteje (a še vedno le obrobno) pojavljati v prispevkih različnih avtorjev tako v *Glasniku*, *Slovenskem etnografu* kot tudi v *Traditiones*.

Etnologi so tudi postali aktivni udeleženci različnih simpozijev na to temo: Mojca Ravnik je npr. na simpoziju o Louisu Adamiču (1981) prikazala življenje in izseljevanje prebivalcev Grosupljega in okolice do prve svetovne vojne. Članek, objavljen v zborniku s simpozija (Ravnik 1981: 41–48), je nakazal tudi osnovne metodološke smernice za raziskovanje slovenskega izseljenstva in povratništva. Slednjega se avtorica dotakne manj problemsko in bolj v povezavi s pridobivanjem informacij povratnika o njegovem življenju v tujini (konkretnije v Združenih državah).

Istega leta že nastanejo tudi prve seminarske in diplomske naloge v okviru Seminarja: povratniki iz Avstralije so prikazani v raziskavi Brede Čebulj (Čebulj 1980/81), in sicer na osnovi terenskega dela avtorice in njenega zbiranja podatkov med informatorji po Sloveniji. Nalogo sestavljajo štirje tematski sklopi: definicije migracijskih pojavov, življenje povratnikov pred izselitvijo, po izselitvi – v Avstraliji ter po povratku v njihov rodni ali kakšen drug kraj. Zadnje poglavje temelji na soočanju povratnikov z drugačnostjo nekdaš njim »domačega« kraja ter na soočanju domačinov s spremembami, novitetami, ki so jih povratniki prinesli s seboj kot posledicami življenja v tujini. Naloga je temeljila na enotnem vprašalniku za vse povratnike, zaradi česar so

bili odgovori informatorjev primerljivi med seboj. Leto kasneje je bila prevedena v angleščino (Čebulj 1982).

Marija Dražumerič tudi v diplomski nalogi – v njenem osrednjem delu – ostaja zvesta prikazovanju problematike povratništva v Beli krajini (Dražumerič 1981): tako prikaže medvojno vračanje »Amerikancev« in posledice posameznih izselitev v družinah povratnikov, njihove medsebojne odnose s sosesko, javno mnenje o izseljevanju z vidika časopisov in interpretacij domačinov ter na koncu omeni še povratništvo po letu 1945.

Vse ostale tovrstne študentske naloge v tem letu prikazuje jo le življenje izseljen-
cev.

Leta 1982 izide tematska številka *Glasnika*, namenjena izseljenstvu in povratništvu. Poleg konkretnih rezultatov – povzetkov nekaterih diplomskih in seminarskih nalog študentov Seminarja – je bil zgolj raziskovanju povratništva namenjen nekoliko bolj metodološko obarvan članek Brede Čebulj (Čebulj 1982a). Za prispevek v tej reviji, ki sicer govori o življenju izseljenca, napisan pa je v avtorstvu povratnika, lahko štejemo tudi članek kolega Julijana Strajnarja (Strajnar 1982), etnomuzikologa, rojenega v Franciji, ki se je s starši v zgodnjem otroštvu vrnil v Slovenijo.

Povratniki – tokrat iz Kanade – so tudi v središču pozornosti študentke Marije Svetek, ki v svoji seminarski nalogi (Svetek 1982) sledi klasičnemu historičnemu pristopu opisovanja izseljevanja Slovencev v Kanado in manj predstavitvi njihovih vrnitev v domovino.

Leta 1982 nastaneta še dve seminarski nalogi na temo povratništva, in sicer že omenjene Katje Kogej o argentinskih Slovencih in povratnikih iz tega dela sveta (Kogej 1982), ter Martine Repinc o povratnicah iz Egipta (Repinc 1982). V prvem primeru se je avtorica hotela osredotočiti na prikazovanje življenja Slovencev v Argentini, vendar ji zaradi politične nenaklonjenosti omenjene skupine izseljencev to ni uspelo. Zato se je morala nasloniti na informacije o življenju onkraj ekvatorja, ki jih je zbrala med povratniki iz Argentine, s čimer je posegla tudi v prikaz njihovega življenja po povratku v domovino. V nalogi Repinčeve pa gre za objavo izredno zanimivih osebnih pričevanj »Egipčank«, dojilj – povratnic iz Egipta, fenomena med slovenskimi izseljenci in povratniki.

Žal je Seminar že v naslednjem študijskem letu formalno prenehal delovati, kar pa še ni pomenilo tudi konca tovrstnih etnoloških obravnav med študentsko populacijo. Vse do leta 1985 lahko sledimo še dokaj kontinuiranim poskusom raziskovanja slovenskega izseljenstva, a ne tudi povratništva.

Pač pa so v tem času nekateri starejši etnologi omenjali povratnike in njihov vpliv na življenje v svojih monografskih obravnavah posameznih geografskih območij ali družbenih skupin. Takšen primer so *Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke* (Bogataj 1982), kjer je avtor za čas med obema vojnama prikazal povratnike kot nosilce večje kupne moči med tamkajšnjim prebivalstvom. Dalje: Marija Makarovič v delu *Predgrad in Predgrajci* (Makarovič 1985) objavi avtobiografski zgodbi dveh povratnikov iz Amerike, v katerih so poleg življenja v Novem svetu prikazane tudi njune težave ob

povratku domov. Tu se tudi konča bera etnološkega raziskovanja povratništva v prvi polovici osemdesetih let.

Med letoma 1987 in 1989 je raziskovanje belokranjskega izseljevanja tu in tam tudi povratništva zopet postalo sestavni del etnoloških mladinskih raziskovalnih taborov, ki so bili v Adlešičih, Dragatušu in Starem trgu ob Kolpi: v Adlešičih so na osnovi odkrivanja družinsko-sorodstvenih zvez posameznih informatorjev etnologi prikazali njihovo povezanost z izseljenci v Ameriki in vpliv, ki so ga imeli le-ti na rojstni kraj, v katerega so se nekateri od njih vrnili za stalno (Sulič 1989: 17–125). Časovno je bilo predstavljeno obdobje od konca 19. stoletja do danes, medtem ko je bil v Dragatušu poudarek na izseljevanju po letu 1945. S tega tabora so zapisana pripovedovanja povratnikov o njihovem življenju v Ameriki in Kanadi (Sulič 1989a: 165–171). Iz zbranega gradiva v Starem trgu ob Kolpi so etnologi, podobno kot v Vinici osem let pred tem, postavili manjšo razstavo, na kateri je bila preko izjav intervjuvancev prikazana tudi njihova vrnitev domov ter posledice tujih kulturnih vplivov na življenje domačinov (Sulič 1990: 41–48). Fotografije, ki so jih zbrali ali pa so nastale na terenu med povratniki, so shranjene na OEiKA, kjer jih uvrščajo med ostalo dokumentacijo projekta Način življenja Slovencev 20. stoletja (Dolžan 1988: 145).

Za raziskovanje povratništva ostajajo skoraj brezpredmetne slučajne skromne omembe tega pojava, na primer takšne, kot so bile objavljene v drugi polovici osemdesetih let v *Traditiones* (primer Terčelj 1988): na primeru prebivalstva izbranih dolenskih vasi – njihove arhitekture, prehrane in modernizacije kmetijstva – je bežno prikazan vpliv povratnikov iz Amerike na življenje vaščanov v času do druge svetovne vojne. Za etnologijo povratništva so tovrstne omembe pomembne le toliko, kolikor raziskovalca povratnikov navedejo k iskanju nadaljnjih informacij o migracijskih pojavih, v tem primeru na Dolenskem.

NAZADOVANJE

Kako malo zanimanja za raziskovanje so v etnologiji zbujali povratniki, nam nedvomno povedo še naslednja dejstva: v devetdesetih letih so se etnologi udeležili večinoma vseh znanstvenih in strokovnih srečanj na temo raziskovanja migracijskega procesa, ki so jih organizirali raziskovalci migracij zunaj stroke (npr.: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU 1990, 1991, 1992, 1995, 1998; Oddelek za zgodovino Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru 1991; Odsek za zgodovino pri Narodni in študijski knjižnici v Trstu 1993; Zgodovinsko društvo v Mariboru 1993; Slovenska izseljenska matica 1989, 1990; Svetovni slovenski kongres – Konferenca za R Slovenijo 1992), vendar prikazu problematike povratništva ni bil namenjen niti en etnološki prispevek. V tem sicer med ostalimi udeleženci nismo izstopali, saj so bile na naštetih srečanjih v ospredju obravnave posameznih področij iz življenja Slovencev v tujini, med vodilne raziskovalne sile na izseljenskem področju pa sta v tem času sodili zgodovina in umetnostna zgodovina.

Nič kaj drugačne podobe ne dobimo ob analizi vsebine naše prve mednarodne znanstvene revije s področja raziskovanj migracij *Dve domovini/Two Homelands*, ki jo od leta 1990 dalje izdaja Inštitut za slovensko izseljenstvo. Tuse pridružujem ugotovitvi Mlekuža, ki pravi, da v tej reviji povratništvu v celem desetletju (1990–1999) ni bil namenjen niti en članek (Mlekuž 2003), pri čemer pa ne smemo pozabiti na prisotnost etnoloških prispevkov na temo klasičnega izseljevanja – priseljevanja v tujini.

Pa vendar ostanimo še za hip pri iztekajočem se preteklem stoletju: zaradi strnjene prikaza časovnega in tematskega dogajanja v stroki ne gre spregledati zadnjega *Slovenskega etnografa*, izdanega že leta 1991, in topografij občin, ki so izhajale med letoma 1981 in 1993 v okviru projekta Način življenja Slovencev 20. stoletja. V prvem najdemo obravnavo etnoloških področij v vsakdanjem življenju Slovencev 19. stoletja, med katerimi je sicer izseljevanje obravnavano večkrat (npr.: Sedej 1991: 7; Smrdel 1991: 49; Dular 1991: 70; Bras 1991: 215; Makarovič 1991: 439), v nasprotju s tem pa povratništva ne najdemo. V topografijah pa naletimo na pojav izseljevanja v vsaki obravnavani občini,¹ medtem ko je povratništvo omenjeno le tu in tam (npr. v prikazu Cerknice, Ljutomera, Lendave, Gornje Radgone), in sicer najpogosteje v povezavi z uvajanjem novosti v kraju ter spreminjanjem socialne in poklicne strukture prebivalstva.

Leta 1999 – po sedemnajstih letih – izide ponovno tematska, tokrat dvojna številka *Glasnika* (39/3, 4, 1999), naslovljena z dokaj realističnim vprašanjem: »Ali nas izseljenstvo sploh še zanima?«, namenjena predstavitvi trenutnega etnološkega preučevanja migracij. Izkaže se, da je večina etnološkega znanja, poleg nekaj tehtnejših etnoloških prispevkov (glej Ravnik 1999: 36–39; Barbič, Miklavčič Brezigar 1999: 39–48, Čebulj Sajko 1999: 54–61; Mlekuž 1999: 29–36), omejeno na poročila o opravljenem ali načrtovanem delu na to temo. Zato so bili povabljeni k pisanju člankov v tej reviji tudi kolegi in kolegice z Inštituta za slovensko izseljenstvo. Tako je vsebina *Glasnika*, ki naj bi, kot že rečeno, prikazala »prerez trenutnega delovanja na področju raziskovanja izseljenstva v etnologiji« (Čebulj Sajko 1999a: 5), opozorila na podrejeno položaj etnološkega raziskovanja migracij v primerjavi z zgodovinarji, antropologi s Fakultete za družbene vede, sociologi in literarnimi zgodovinarji. S poslednjim poskusom popraviti nastalo stanje v pedagoškem procesu OEiKA je sourednica še formalno objavila tedaj že prijavljeni predmet Etnologija izseljenstva, ki naj bi bil vključen v nov študijski program OEiKA. V tej prijavi je navedeno tudi povratništvo kot samostojen tematski sklop v okviru omenjenega predmeta (Čebulj Sajko 1999b: 10, 11). Žal predmet vse do danes še ni bil uveden.

V istem času je izšlo tudi delo *Etnologija in izseljenstvo* (Čebulj Sajko 1999c), ki povzema bolj ali manj celovito dogajanje etnološkega raziskovanja izseljenstva – pri-

¹ Izšle so topografije naslednjih občin: Ljutomer (1981), Kočevje (1981), Gornja Radgona (1982), Slovensko Porabje (1984), Škofja Loka (1984), Črnomelj (1985), Rož (1985), Murska Sobota (1985), Lendava (1988), Domžale (1989), Sevnica (1989), Cerknica (1990), Ljubljana Bežigrad (1991), Šmarje pri Jelšah (1991), Ravne na Koroškem (1992).

seljenstva – povratništva v obdobju med 1926 in 1993. Za etnologijo povratništva avtorica ugotavlja naslednje: »V etnoloških prikazih povratništva, /.../ opisi predhodnega bivanja povratnika v tujini zasenčijo analizo njegove 'resocializacije' ali ponovnega življenja v staro, izvorno okolje /.../ V načinu življenja povratnikov se iščejo tisti znaki, po katerih se njihov vsakdan zaradi bivanja v tujini ločuje od ostalih, doma živečih Slovencev /.../ Na ta način so v etnologiji obravnavani po letu 1945 vrnjeni izseljenci iz Argentine, Kanade, Avstralije in delno tudi iz Egipta, medtem ko gre pri ostalih omembah povratnikov /.../ za analizo njihovih vplivov na življenje v domačem kraju ...« (Čebulj Sajko 1999c: 101). Glede na vsa ostala predstavljena področja etnološkega raziskovanja celotnega migracijskega ciklusa, ki jih knjiga predvsem obravnava, je povratništvo – glede na stopnjo neraziskanosti, ki jo ves čas izpostavljam – zagotovo tema, ki ima v etnologiji svojo prihodnost.

Tudi študentsko delo na opisanem področju v devetdesetih letih ni doseglo nikakršnega napredka, pravzaprav se do nedavnega o povratništvu na OEiKA sploh ni več pisalo. Dejstvo je, da – kljub nekaterim zgoraj predstavljenim poskusom od ukinitve Seminarja pa do danes – raziskovan je migracijskega ciklusa, vključno s povratništvom, še ni postalo sestavni del pedagoškega programa, kar že nosi globoke posledice v etnologiji: seminarske in diplomske naloge s to tematiko so bile (in so še) bolj ali manj naključne, povezane tudi s turističnimi obiski tujine in sorodstva posameznih študentov. Med redkimi, ki so se na tak ali drugačen način sploh srečali z izseljenstvom – povratništvom, je bila v tem času Nadja Ulcej, ki je leta 1992 v proseminarski nalogi bežno omenila družino povratnikov iz Kanade v Gorenji vasi in povratnico iz Nemčije v Škofji Loki (Ulcej 1992). Podobno je istega leta napravila na tej temi svoj prvi raziskovalni »poskus« na OEiKA študentka prvega letnika Rozalija Arnšek, ko je na primeru nekaj povratnikov iz Argentine po l. 1990 nakazala vzroke njihove vrnitve (Arnšek 1992).

Gotovo se je tu in tam v devetdesetih letih v etnologiji še kaj pisalo o povratništvu, kar pa ni imelo večje odmevnosti ne v stroki ne med raziskovalci slovenskega izseljenstva.

Novo upanje na tem področju lahko pomeni ustanovitev kustodiata za slovenske izseljence in zamejce, pripadnike narodnih manjšin in drugih etnij pri Slovenskem etnografskem muzeju leta 1999. Med drugim so v poročilu vodje kustodiata Daše Hribar povratniki omenjeni tudi kot imetniki oz. donatorji gradiva, ki so ga prinesli domov iz tujine in ga darovali muzeju (Hribar 2003: 209–221). To so bili povratniki iz ZDA, Avstralije, Nemčije in Avstrije.

KAJ NAM PRINAŠA NOVO TISOČLETJE?

Že takoj leta 2001 smo v okviru razstave Izseljenec – življenjske zgodbe Slovencev po svetu v Muzeju novejšje zgodovine v Ljubljani doživeli, poleg ostalega, prezentacijo avtobiografije ameriškega Slovenca – povratnika, ki jo je zbrala in predstavila vodja zgoraj omenjenega kustodiata (Hribar 2003: 215). Zapoznili razcvet življenjskih

zgodb pri nas se je iz domače družboslovne in humanistične literature o izseljencih in povratnikih tako prenesel še na muzejska tla. Leto dni kasneje je bilo terensko delo etnologinje Daše Hribar med povratniki v Prekmurju predstavljeno v Radencih na razstavi *Med in sol tujine* (glej Hribar 2003a: 527–537). Fond izseljenškega gradiva v SEM je kustodinja dopolnila še s terenskim delom med povratniki na Goričkem (Hribar 2003: 219). Kot vse kaže, bo novi kustodiat v muzeju prevzel vodilno vlogo v etnološkem raziskovanju izseljencev – priseljencev in povratnikov, kar nam dajo slutiti naslednje besede: »... v Slovenskem etnografskem muzeju načrtujemo tudi predstavitev kulture in načina življenja izseljencev na naši bodoči stalni postavitvi. Obiskovalcem bi radi predstavili, kdaj in zakaj so ljudje s slovenskega etničnega ozemlja odhajali v izseljenstvo, s kakšnimi poklici in dejavnostmi so se v novem okolju preživljali, kako so ohranjali svojo etnično identiteto, kako ohranjajo materialno kulturno dediščino, stike z domačimi, kako so izseljenci povratniki vplivali po vrnitvi na domače okolje itd.« (Hribar 2003: 221). Če se bodo obljube izpolnile,² bo etnologija na dobri poti ponovnega vzpona v raziskovanju izseljenške tematike, kar z drugimi besedami pomeni manjši zaostanek vede za drugimi znanstvenimi disciplinami na Slovenskem.

Poleg gornjih optimističnih napovedi nam še naprej zbujajo upanje sicer še vedno (pre)redka zanimanja samih študentov OEiKA za temo, o kateri ves čas govorim. Le-ta so vsaj v zadnjem primeru prerasla povprečno nizko raven študentske etnološke predstavitve življenja izseljencev ali povratnikov. Zaradi tega, ker na OEiKA še vedno ni poskrbljeno za ustrezno poglobljeno pedagoško predstavitev problematike, so študentje začeli iskati mentorje za to raziskovalno področje zunaj ponudbe OEiKA. Tako je leta 2003 nastala seminarska naloga Ksenije Batič, ki govori o povratnikih iz različnih delov sveta, danes živečih na Primorskem (Batič 2003: 181–202). Naloga pomeni tako z vsebinskega kot z metodološkega vidika napredek v primerjavi z ostalimi tematsko podobnimi, napisanimi po letu 1985, saj je študentka opravila svoje terensko delo v okviru raziskovalnega projekta *Stanje in perspektive slovenskega povratništva*,³ ki je v letih 2000–2003 potekal na Inštitutu za slovensko izseljenstvo. Ustrezno mentorstvo je študentki omogočilo seznanitev s splošno problematiko povratništva in jo osredotočilo na raziskovanje pogloblitnih problemov v življenju povratnikov. Predstavljeno je življenje informatorjev pred izselitvijo, v tujini in predvsem po povratku v domovino. V poglavju *Ponovno doma* je Batičeva obravnavala razloge za vrnitev izseljencev, njihova pričakovanja in občutke ob vrnitvi, kraj vrnitve, njihov materialni položaj po vrnitvi, zaposlitev, izkušnje – pridobljene v tujini, spomine in ohranjanje stikov s prijatelji v tujini ter ključne probleme ob vključevanju povratnikov v primarno okolje (Batič 2003: 191–197). Naloga je bila objavljena v *Dveh domovinah/Two Homelands* (št. 18).

V istem letu, prav tako v *Dveh domovinah/Two Homelands*, je izšel še zadnji članek na temo povratništva (ki ga še obravnavam), in sicer etnologa, kulturnega antropologa, geografa Jerneja Mlekuža (Mlekuž 2003: 67–94). V njem je na primeru dveh življenj-

² Stalna razstava SEM bo po neuradnih informacijah odprta 3. decembra letos.

³ Imenovani temeljni raziskovalni projekt je vodila dr. Janja Žitnik.

skih zgodb predstavljeno odhajanje in vračanje prebivalcev Beneške Slovenije, ki pa zopet potrjujeta pravilo, da je povratnik etnologu (kulturnemu antropologu) predvsem vir podatkov za opisovanje in analizo njegovega življenja v tujini, zelo malo pa je problematizirano njegovo življenje po povratku v domovino. To je predvsem razvidno iz že uveljavljene metode kombiniranja strokovnega besedila z »življenjsko pripovedjo«⁴ pripovedovalca. Pomanjkanje »vsakdana povratnika« avtor sicer »opraviči« z dejstvom, da je, preprosto rečeno, za raziskovanje življenja povratnika potrebno poznati tako njegovo okolje in življenje pred izselitvijo kot tudi tisto v času bivanja v tujini. To neizogibno povezavo vseh treh faz v življenju izseljenca – priseljenca – povratnika, ki nam je etnologom znana že vsaj od začetkov Seminarja, Mlekuž navaja nekoliko bolj zakomplicirano po Boylu (v: Mlekuž 2003: 89) in je žal ne nadgradi. Zanimive pa so piščeve, sicer le nakazane misli v zaključku, in sicer o tem, ali je povratek izseljenca v smislu njegove fizične vrnitve v izvorno okolje in v smislu njegove vrnitve v neko družbeno dogajanje po določenem obdobju življenja v tujini sploh mogoč. Ali je torej termin povratnik sploh ustrezen za poimenovanje izseljenca, ki se je za stalno vrnil v svoje izvorno okolje? – Dovolj zanimivo vprašanje, ki žal ostane brez avtorjevega odgovora.

EPILOG

Razmišljati smo torej začeli tudi o povratništvu na nekoliko drugačen način. Čas za okostenelo in statično opisovanje migracijskih pojavov je mimo. Mimo je tudi golo navajanje zgodb informatorjev, ki tu in tam nadomeščajo bolj poglobljeno analizo povedanega. Prav tako je mimo tamenje o pomanjkljivem etnološkem vedenju in širjenju znanja o izseljencih – povratnikih, pa čeprav temelji na dejstvih, prikazanih tudi v tem članku. Vprašanje je le, kako v vedi vzpodbuditi zanimanje za življenje naših ljudi zunaj domovine in za življenje tistih, ki so se vrtili za stalno. Morda je lahko to izziv za vse tiste etnologe, ki se nameravajo z migracijsko problematiko ukvarjati tudi v tretjem tisočletju.

⁴ Po avtorju naj bi bil termin življenjska pripoved njegova »pogruntavščina« (Mlekuž 2003: 69). Mimogrede naj vendarle omenim, da je omenjeni termin v svojih razpravah o pomenu avto-biografij uporabljalo mnogo piscev razprav zbornika *Life History as Cultural Construction/Performance* (ur. T. Hofer, P. Niedermüller), Budimpešta 1988. Uporabljali pa smo ga tudi etnologi: zagotovo lahko trdim, da ravno v povezavi s prikazom avtobiografske metode pri raziskovanju izseljenstva (Čebulj Sajko 1999: 108–154).

VIRI IN LITERATURA

- Amšek, Rozalija. 1992. *Povratek/prihod Slovencev iz slovenske politične emigracije iz Argentine v Slovenijo*. Proseminarska naloga. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo FF.
- Barbič, Ana, Miklavčič Brezigar, Inga. 1999. Občasne migracije podeželskih žena na Goriškem: gospodinjsko delo v tujini – nuja in priložnost nekoč in danes. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 39, št. 3–4. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Batič, Ksenija. 2003. »Domovina je tu in domovina je tam«. Raziskava med primorskimi izseljenci o njihovi vrnitvi v Slovenijo. *Dve domovini/Two Homelands* 18. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.
- Bogataj, Janez. 1982. *Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke*. Novo mesto.
- Bras, Ljudmila. 1991. Rokodelstvo in obrt. *Slovenski etnograf* 33–34/1988–90. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Čebulj, Breda. 1980/81. *Slovenski povratniki iz Avstralije*. Seminarska naloga. Ljubljana, Beograd: PZE za etnologijo FF.
- Čebulj, Breda. 1982. *Slovene Returned Emigrants from Australia*. Sydney (prevod: Pavla Gruden).
- Čebulj, Breda. 1982a. Nekaj o slovenskih izseljencih in povratnikih iz Avstralije. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 22, št. 3. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Čebulj Sajko, Breda. 1999. Izbrana bibliografija virov in literature na temo etnološkega preučevanja slovenskega izseljenstva (1926–1993, z nekaterimi dodatki za obdobje 1994–1999). *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 39, št. 3–4. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Čebulj Sajko, Breda. 1999a. Etnološko raziskovanje slovenskega izseljenstva – tema, ki lahko združuje. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 39, št. 3–4. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Čebulj Sajko, Breda. 1999b. Prijava predmeta Etnologija izseljenstva (izbirni predmet). *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 39, št. 3–4. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Čebulj Sajko, Breda. 1999c. *Etnologija in izseljenstvo. Slovenci po svetu kot predmet etnoloških raziskav v letih 1926–1993*. Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva 29. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Dokumentacijski fond s področja etnološkega raziskovanja slovenskega izseljenstva na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani.
- Dolžan, Tatjana. 1988. Študijski sestanki na FF. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 27/1987, št. 3–4. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Dražumerič, Marija. 1979. *Izseljevanje iz Črnomlja med leti 1880–1914*. Seminarska naloga. Ljubljana: PZE za etnologijo FF.

- Dražumerič, Marinka. 1981. *Vpliv izseljevanja na način življenja prebivalcev Vinice in okoliških vasi med leti 1918–1941*. Diplomaska naloga. Ljubljana: Oddelek za etnologijo FF.
- Dražumerič, Marinka. 1982. Vpliv izseljevanja na način življenja prebivalcev Vinice in okoliških vasi med leti 1918–1941. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 22, št. 3. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Dražumerič, Marinka, Sulič, Nives. 1982. *Posledice izseljevanja na način življenja prebivalcev Vinice in okolice med leti 1918–1941*. Mladinska raziskovalna tabora Vinica '79 in '80. Ljubljana.
- Dular, Andrej. 1991. Vinogradništvo na Slovenskem. *Slovenski etnograf* 33–34/19–88–1990. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Hribar, Daša. 2003. O prvem obdobju delovanja kustodiat za slovenske izseljence, zamejce, pripadnike narodnih manjšin in drugih etnij. *Etnolog* 13. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Hribar, Daša. 2003a. O razstavi Med in sol tujine. V: *Sezonstvo in izseljenstvo v panonskem prostoru* (ur. Marina Lukšič Hacin). Migracije 4. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.
- Kogej, Katja. 1982. *Izseljevanje Slovencev v Argentino*. Seminarska naloga. Ljubljana: Oddelek za etnologijo FF.
- Kremenšek, Slavko. 1974. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja. *Traditiones* 3. Ljubljana: Inštitut za slovensko narodopisje SAZU.
- Kremenšek, Slavko. 1976. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja. Uvod. Poročila. V: *Etnološka topografija slovenskega etničnega prostora*. Ljubljana: Raziskovalna skupnost slovenskih etnologov.
- Kremenšek, Slavko. 1978. Družbeni temelji razvoja slovenske etnološke misli. V: *Pogledi na etnologijo*. Pogledi 3. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Kremenšek Slavko. 1980. Projekt "Način življenja Slovencev 20. stoletja" — zasnova in problemi. *Način življenja Slovencev 20. stoletja*. Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva I. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Kuhar, Boris. 1972. *Odmirajoči stari svet vasi*. Ljubljana.
- Makarovič, Marija. 1979. Govorica noše na primeru Predgrada v Poljanski dolini ob Kolpi. *Traditiones* 5–6/1976–1977. Ljubljana: Inštitut za slovensko narodopisje SAZU.
- Makarovič, Marija. 1985. *Predgrad in Predgrajci*. Narodopisna podoba belokranjske vasi. Ljubljana.
- Makarovič, Marija. 1991. Kmečki posli. *Slovenski etnograf* 33–34/1988–90. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Mlekuž, Jernej. 2003. »Mali« prispevek k vprašanju »povratništva«: življenjski pripovedi povratnikov iz Beneške Slovenije – potovanji brez vrnitve. *Dve domovini/Two Homelands* 17. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.
- Mrkun, Anton. 1940. Kmetstvo delavstvo v Dobrépoljah in okolici. *Etnolog* 13. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.

- Ravnik, Mojca. 1980. Družbeno življenje. V: *Slovensko ljudsko izročilo* (ur. Angelos Baš). Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Ravnik, Mojca. 1981. Način življenja in izseljevanje prebivalcev Grosupljega in okolice do prve svetovne vojne. V: *Louis Adamič — zbornik s simpozija*. Ljubljana.
- Ravnik, Mojca. 1982. Etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 21/1981, št. 1. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Ravnik, Mojca. 1982a. Etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva na Oddelku za etnologijo Filozofske fakultete v Ljubljani. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 22, št. 3. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Ravnik, Mojca. 1999. Družina, sorodstvo, migracije. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 39, št. 3–4. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Repinc, Martina. 1982. "Egipčanke". Seminarska naloga. Ljubljana: Oddelek za etnologijo FF.
- Sedej, Ivan. 1991. Vsakdanje življenje večinskega prebivalstva na Slovenskem v 19. stoletju. *Slovenski etnograf* 33–34/1988–90. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Simikič, Alenka. 1988. Iz arhiva Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani. Statistični podatki I. terenske ekipe (Šentjurij-Škocjan). *Slovenski etnograf* 31/1983–1987. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Slavec, Ingrid. 1990. Etnološko preučevanje etnične identitete slovenskih izseljencev. *Dve domovini/Two Homelands* 1. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.
- Smerdel, Inja. 1991. Prelomna in druga bistvena gospodarska dogajanja v zgodovini agrarnih panog v 19. stoletju na Slovenskem. *Slovenski etnograf* 33–34/1988–90. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Strajnar, Julijan. 1982. Izseljenstvo — osebne izkušnje in opažanja. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 22, št. 3. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Sulič, Nives. 1981. Mladinski raziskovalni tabor "Znanost mladini" v Vinici (julij 1980). *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 20/1980, št. 4. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Sulič, Nives. 1989. Izseljevanje iz Adlešičev in okolice. V: *Etnološki mladinski raziskovalni tabori v Beli krajini 1985–1988*. Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja 1. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, ZOTKS – Gibanje Znanost mladini.
- Sulič, Nives. 1989a. Izseljenstvo v Dragatušu in okolici. V: *Etnološki mladinski raziskovalni tabori v Beli krajini 1985–1988*. Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja 1. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, ZOTKS – Gibanje Znanost mladini.
- Sulič, Nives. 1990. "Mene ni nič vleklo v Ameriko!" *Etnološki mladinski raziskovalni tabor Stari trg ob Kolpi 1989*. Ljubljana: ZOTKS – Gibanje Znanost mladini, Slovensko etnološko društvo.

- Svetek, Marija. 1982. *Povratniki iz Kanade*. Seminarska naloga. Ljubljana: Oddelek za etnologijo FF.
- Škerlj, Božo. 1957. Nekaj akulturacijskih pojavov med ameriškimi Slovenci. *Slovenski etnograf* 10. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej.
- Štrukelj, Pavla in uredniški odbor. 1978. Interetnični odnosi, medkrajevni odnosi in zdomstvo. Vprašalnice VII. V: *Etnološka topografija slovenskega etničnega prostora*. Ljubljana: Raziskovalna skupnost slovenskih etnologov.
- Šumi, Nace. 1988. Raziskovalni program Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete o slovenskih izseljencih. *Slovenski koledar* 1989. Ljubljana: Slovenska izseljenska matica.
- Terčelj, Mojca. 1988. Tradicionalna kultura na območju občine Sevnica v 20. stoletju. *Traditiones* 17. Ljubljana: Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU.
- Ulcej, Nadja. 1992. Način življenja Slovencev v očeh zdomcev. Proseminarska naloga. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo FF.
- 1982–1991. Bibliografije seminarских in diplomskih nalog študentov Oddelka za etnologijo. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 22, št. 3–31, št. 1–2. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- 1990–2003. *Bilten Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU*, št. 1–2 – št. 15. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU.

SUMMARY

THE ETHNOLOGY AND HOMECOMERS

Breda Čebulj Sajko

The ethnological studying of homecomers is tightly linked to researching emigrant life in general. Homecoming – as the final phase in the migration cyclus, composed of the life of the emigrant – then immigrant and finally homecomer, is in ethnology a poorly treated theme: in comparison to ethnological researchedness of the both first phases it has a marginal role. The author seeks the reason for such, several decades old a condition in the branch, in merely coincidental including of migrational (European, overseas) problematic into the pedagogical programme of the university studying of ethnology.

For this reason, in the systematic review of three technical-scientific publications/journals (Etnolog/Slovenski etnograf published by the Slovenski etnografski muzej since 1926; Glasnik – between the years 1956-1959 technical journal of the Inštitut za slovensko narodopisje SAZU, from 1959 to 1975 journal of the Slovensko etnografsko društvo, and from 1975 on journal of the Slovensko etnološko društvo, and Traditiones, from 1972 on miscellany of the Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU) and significant ethnological monographs and students' work in that field, in the period between 1926 and 2003 only the period of the eighties is outstanding. At that time a Seminar for ethnological

research of Slovene emigration was established at the Department for Ethnology of The Faculty of Arts in Ljubljana, which developed the ethnology of emigration and homecoming in methodological and content sense. From ethnological view, homecomers from America, Australia, Argentina, Canada, Egypt, Germany, Austria, and France have been dealt with. Prevailing were descriptions of the consequences of the life of Slovenes abroad after their return to the homeland and their influence on source environment. The dealings comprised the time before World War I and the return of scarce "modern", after 1945 emigrated and returned families. Soon after cessation of the activity of the mentioned seminar (1981/1982), quite in the second half of the eighties, the interest of the branch for researching emigration in general strongly declined. Thus, the actual studying of homecoming in ethnology as well as of emigration, is a good deal elemental and without proper systematic, which results in ethnology not matching other humanistic and sociological disciplines as well dealing with the mentioned thematic.

We expect more hope for a renewed prosperity of the ethnology of emigration and homecoming in the newly established custodiate for Slovene emigrants and Slovenes in the neighbouring countries, members of national minorities and other ethnicities at the Slovenski etnografski muzej.

Breda Čebulj Sajko, PhD for Ethnology, Research Associate at the Institute for Slovenian Emigration Studies of Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts in Ljubljana, Slovenia.